

การเฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม : ความเสี่ยงของครอบครัวไทย

ค ครอบครัวยุคใหม่เป็นหน่วยย่อยที่เล็กที่สุดของสังคม เป็นการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตหรือทางการสมรส สถาบันครอบครัวจึงเป็นจุดกำเนิดของการเลี้ยงดู ขัดเกลา และหล่อหลอมให้สมาชิกปฏิบัติตามกรอบของ ประเพณี วัฒนธรรม และค่านิยมในสังคม ความสำคัญของครอบครัวก็คือ การเป็นสถาบันแรกที่ช่วยกำหนดมาตรฐานพฤติกรรมและสร้างเสริมบุคลิกภาพให้แก่สมาชิก ซึ่งมีกระบวนการที่มีลักษณะการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์มิให้เกิดการสูญเสียระเบียบหรือเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในครอบครัว

สถานการณ์ในปัจจุบัน สภาพของครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจ สังคม และความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของครอบครัว อันเนื่องมาจากกระแส

โลกาภิวัตน์ ทำให้โครงสร้างของระบบด้านต่างๆ ที่เพิ่มสูงขึ้น เช่น ความสามารถในการพึ่งตนเอง ด้านเศรษฐกิจที่ต่ำลง ภาวะหนี้สินแต่ละครอบครัวที่เพิ่มขึ้น ครอบครัวมีปัญหาการหย่าร้างที่สูงขึ้น และการจดทะเบียนสมรสที่ลดจำนวนลง เป็นต้น ดังนั้น สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยศูนย์การเฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม ร่วมกับไทยเพื่อนำผลการศึกษาไปกำหนดนโยบายและมาตรการ ในการเฝ้าระวัง และเตือนภัยทางสังคม ผลการศึกษาทั้งจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30,540 ชุด จาก 76 จังหวัดๆ ละไม่ต่ำกว่า 400 ชุด ในอำเภอเมืองและอำเภออื่นๆ จังหวัดละไม่น้อยกว่า 2 อำเภอ แต่ไม่เกิน 4 อำเภอ ทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อ งานเฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม ดังต่อไปนี้

ที่มา : รายงานการสำรวจความเสี่ยงของครอบครัวไทย ของศูนย์เฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และคณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , 2550

1. การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างลักษณะของครอบครัวไทย โครงสร้างของครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะครอบครัวขยายที่มีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะครอบครัวขยายที่สมาชิกมีความหลากหลายของชั้นญาติ กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีสมาชิกเพียง 2 ชั้นคือ พ่อแม่และลูกเท่านั้นมากขึ้น ปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงคงยากต่อการแก้ไขเพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวตามสภาพแวดล้อม ดังนั้นการมองปัญหาจึงควรมองในลักษณะว่าจะทำอย่างไรจะไม่ให้ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบที่ทำให้เกิดปัญหาในสังคมต่อไป และเมื่อครอบครัวไทยเปลี่ยนสภาพเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นบุคคลที่จะได้รับผลกระทบ ได้แก่ บุคคลกลุ่มต่อไปนี้

1) **ผู้สูงอายุ** จะถูกทอดทิ้งมากขึ้น เพราะในสังคมไทยยังขาดการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยอย่างมีคุณภาพ จากการสำรวจความเสี่ยงของผู้สูงอายุไทยปี 2548 พบว่าผู้สูงอายุที่มีการเตรียมพร้อมด้านการเงินมีเพียงร้อยละ 52.4 แสดงว่าอีกประมาณครึ่งหนึ่งยังขาดการเตรียมความพร้อมด้านการเงิน และถ้าโครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไปเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น กลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีการเตรียมความพร้อมอาจต้องถูกทอดทิ้งมากขึ้น เปลี่ยนจากความสัมพันธ์ที่ห่างเหินขึ้น และการไม่สามารถรับภาระค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุของกลุ่มคนที่ยังอยู่ในวัยทำงาน

นอกจากกลุ่มผู้สูงอายุจะเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นจนเป็นภาระของ

สังคม และถ้าไม่มีการวางแผนเตรียมการที่ดีการจัดการให้กลุ่มนี้มีคุณภาพชีวิตที่ดีก็ยิ่งจะยากขึ้นด้วย การดำเนินงานในเรื่องนี้ควรต้องมีการบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จนกระทั่งหน่วยงานระดับพื้นที่ได้แก่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และควรผลักดันให้ประชาคมเข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมมากที่สุด ตลอดจนมีการกำหนดมาตรการทั้งในแบบบังคับ เช่น การหักค่าตอบแทนที่ได้ในปัจจุบันเป็นเงินออมในอนาคตและแบบสมัครใจ เช่น การจัดกลุ่มอาสาชุมชนเพื่อไปช่วยปรับปรุงบ้านผู้สูงอายุให้อยู่ได้อย่างปลอดภัยและช่วยตัวเองได้มากที่สุด

2) **กลุ่มเด็ก** ในเมื่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวในสังคมเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวจะประกอบด้วยเพียงพ่อ แม่ และลูกเท่านั้น และถ้าทั้งพ่อและแม่ต้องทำมาหากินนอกบ้านโอกาสเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนลูกก็จะน้อยลง และอาจจะต้องฝากลูกไว้กับคนอื่นซึ่งอาจจะไม่ใช่ญาติ ผู้ดูแล เช่น พี่เลี้ยง เพื่อนบ้าน เป็นต้น ซึ่งแน่นอนการอบรมสั่งสอนย่อมไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควรเป็น ซึ่งถ้ายังเป็นครอบครัวขยายอาจมีสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุ เช่น ปู่ย่าตายาย ที่สามารถช่วยในการดูแลเลี้ยงดูสมาชิกที่เป็นเด็ก ซึ่งก็ไม่เกินความสามารถที่ผู้สูงอายุจะทำได้ เด็กก็จะได้รับการอบรมสั่งสอนที่ดี จากผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดในขณะที่ผู้สูงอายุก็รู้สึกมี

คุณค่าในตัวเอง สามารถแบ่งเบาภาระของผู้ที่ต้อง
ทำมาหาเลี้ยงชีพในขณะที่ตนเองอาจไม่สามารถ
ทำงานหาเลี้ยงชีพได้พอเพียง อย่างไรก็ตามการหัน
กลับมาสู่ครอบครัวขยายในยุคนี้คงทำได้ยาก แต่
สร้างครอบครัวขยายในรูปแบบทดแทน ดังเช่น ที่
อบต. บางแห่งจัดทำขึ้น เช่น บ้านเอนกประสงค์
ของชุมชนที่ผู้สูงอายุได้ไปใช้ชีวิตร่วมกันอย่าง
ปลอดภัยตอนกลางวัน โดยสามารถช่วยเหลือดูแล
อบรมเด็กๆ ในชุมชนในช่วงเวลาที่พ่อแม่ต้องออก
ไปทำมาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งนับเป็นการช่วยแก้ปัญหา
ในเรื่องการดูแลผู้สูงอายุและเด็กได้พร้อมๆ กันไป

2. ด้านคนพิการในครอบครัว ผู้พิการเป็น
อีกกลุ่มหนึ่งที่จะเป็นภาระของครอบครัวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะครอบครัวที่มีสภาพทางเศรษฐกิจ
ไม่ดียิ่งจะทำให้คุณภาพชีวิตของทั้งสมาชิกใน
ครอบครัวและผู้พิการซ้ำร้ายลงไปอีก จำต้องมีการ
ปรับกระบวนการทางสังคม ที่เริ่มจากการปรับ
เปลี่ยนทัศนคติที่ดีต่อผู้พิการในแง่ความสงสารมา

เป็นการสร้างความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการ
สนับสนุนให้ผู้พิการได้มีการฟื้นฟูศักยภาพเพื่อ
สามารถอยู่ได้ด้วยตัวเองอย่างมากที่สุด
(Independent Living) โดยการอำนวยความสะดวก
สะดวกในการอยู่อาศัยในการประกอบอาชีพและ
ในการเดินทางรวมทั้งการเข้าถึงบริการสาธารณะ
ต่างๆ ได้อย่างสะดวก

3. การลดลงของการจดทะเบียนสมรส ใน
ขณะที่มีการเรียกร้องสิทธิของสตรีมากขึ้นกลับมี
การจดทะเบียนสมรสน้อยลงปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การ
จดทะเบียนสมรสน้อยลงดังกล่าวข้างต้น ได้แก่
การต้องการความอิสระส่วนตนมากขึ้น รวมทั้งไม่
ต้องการผูกพันในเรื่องทรัพย์สินมรดกแต่อย่างใด
ตามข้อที่ควรพิจารณาคือ การจดทะเบียนสมรส
เป็นการให้สิทธิสำคัญกับผู้หญิงโดยเฉพาะเมื่อมี
การหย่าร้างถ้าไม่สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ก็ยัง
สามารถเรียกร้องค่าเลี้ยงดูจากคู่สมรสเดิมได้ ซึ่ง
จากข้อมูลการสำรวจและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกลับพบ
ว่ามีการจดทะเบียนสมรสน้อยลงอาจจะต้องมีการ
ศึกษาให้ชัดว่าเหตุผลใดที่คู่สมรสมีการจดทะเบียน
สมรสน้อยลง โดยส่วนหนึ่งอาจเป็นไปได้ว่าสตรี
กลุ่มนี้อาจจะไม่รู้ถึงสิทธิอันควรได้จากการจดทะเบียน
สมรสก็ได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นควรมีการสื่อสารให้
กลุ่มสตรีมีความเข้าใจมากขึ้นถึงสิทธิอันควรได้รับ
นี้ด้วย

4. อัตราการเพิ่มของการหย่าร้าง ในขณะที่
อัตราการจดทะเบียนสมรสน้อยลงแต่กลับปรากฏ

ว่ามีอัตราการหย่าร้างสูงขึ้นและปรากฏว่าครอบครัวที่ไม่ได้จดทะเบียนมีแนวโน้มในการหย่าร้างสูงกว่าครอบครัวที่จดทะเบียนซึ่งในการสำรวจครั้งนี้ไม่ได้ลงลึกถึงสาเหตุที่ชัดเจนนัก ดังนั้นถ้าต้องการแก้ปัญหา จำเป็นต้องศึกษาหาข้อมูลอย่างลึกซึ้งต่อไปอีก ดังนั้นนอกจากจะมีการศึกษาเหตุปัจจัยของการหย่าร้างแล้ว การหาแนวทางในการป้องกันแก้ไขผลกระทบที่จะเกิดแก่ลูก เพื่อให้พ่อหรือแม่ที่ต้องเลี้ยงลูกโดยลำพังได้มีความเข้าใจวิธีการ แนวทาง เลี้ยงดู อบรมสั่งสอนลูกที่อยู่ภายใต้ครอบครัวที่แตกแยกได้อย่างถูกต้องด้วย มิเช่นนั้นเด็กเหล่านี้ก็จะกลายเป็นปัญหาทั้งของครอบครัวและสังคมต่อไปได้ ปัจจุบันมีการจัดตั้งชมรมพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว เพื่อให้กำลังใจและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการเลี้ยงดูอบรมเด็กที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงดูฝ่ายเดียว ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ครอบครัวแตกแยกอย่างมาก

5. เศรษฐกิจของครอบครัว เศรษฐกิจเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของความสุขในครอบครัว แต่จากผลการสำรวจพบว่าครอบครัวที่มีรายได้ต่ำกว่า 1,500 มีประมาณร้อยละ 1.3 ทั้งนี้ยังไม่รวมครอบครัวที่มีรายได้ครอบครัวเกินกว่าเกณฑ์นี้เพียงเล็กน้อย และถ้าจะพิจารณาข้อมูลความเพียงพอของรายได้ครอบครัวปรากฏว่าครอบครัวร้อยละ 29.5 มีรายได้ไม่เพียงพอ ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทยที่มีความพยายามในการแก้ไขปัญหามาเป็นระยะเวลานาน

แต่จนวันนี้ก็ยังคงเป็นปัญหาอยู่ อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหานี้ในอดีตที่ผ่านมาโดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศคือการพยายามเพิ่มผลผลิต แต่ไม่ค่อยคำนึงถึงการลดรายจ่าย ไม่มีการจัดทำบัญชีรายได้อายจ่ายเพื่อประเมินความคุ้มทุน ทำให้การแก้ปัญหาดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นการปรับเปลี่ยนแนวคิดการแก้ไขปัญหาอาจจะต้องพิจารณาแนวทางอื่นที่เหมาะสม โดยเฉพาะแนวคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้จะต้องมีกระบวนการถ่ายทอดที่สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตจริง โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมมือกันในเชิงบูรณาการ คงไม่มีหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งหรือกระทรวงใดกระทรวงหนึ่งแก้ไขปัญหาได้สำเร็จโดยลำพังแน่นอน เพราะการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาระดับชาติ

6. การเสพติด ผลการสำรวจปรากฏว่าการครอบครัวที่มีการเสพติดไม่ว่า

ประเภทใดจะมีความสัมพันธ์ในทางลบกับความ สุขของครอบครัว เช่น ในเรื่องการทะเลาะเบาะแว้ง และความรุนแรงภายในครอบครัว จากข้อมูลที่ได้รับ ทราบโดยทั่วกันก็คือ ประเทศไทยมีสัดส่วนการดื่ม สุราต่อจำนวนประชากรอยู่ในอันดับ 5 ของโลก แสดงให้เห็นว่าคนไทยส่วนใหญ่ถึงแม้จะบอกว่า นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งมีข้อห้ามหรือข้อควรละเว้น (ศีล 5) ในเรื่องการดื่มสุรา แต่คนไทยกลับมีการ บริโภคสุราในอัตราสูง ที่ทำให้เกิดผลเสียทั้งต่อ ตนเอง ครอบครัวและสังคม การเชื่อมโยงการ รณรงค์เพื่อลดเลิกการดื่มสุรากับศาสนา และ คุณธรรมความกตัญญูของ สสส.(สถาบันสร้าง เสริมสุขภาพแห่งชาติ) เช่น เข้าพรรษา งดดื่มสุรา เพื่อแม่ นับว่าได้ผลในระดับหนึ่ง ดังนั้นจึงควรให้ องค์การทางศาสนาเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นในเรื่องนี้ เช่น มีการรณรงค์อย่างจริงจังในทุกระดับประสาน งานกับองค์การทางศาสนาเพื่อหาแนวทางการ แก้ปัญหาร่วมกัน เช่น การห้ามดื่มสุรา หรือนำสุรา ของมีเนมาเข้าไปในบริเวณเขตวัด จัดสัปดาห์ งดขายเครื่องดื่มมีแอลกอฮอล์ในชุมชนเป็นต้น ตลอดจนการจัดทำข้อมูลพิษภัยและโทษของการ ดื่มสุราของมีเนมาสู่สาธารณะชนให้มากที่สุด

7. การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ครอบครัวในสังคม ปัจจุบันเป็นครอบครัวที่ต้องมีการดิ้นรนเพื่อการ เลี้ยงชีพ บางครอบครัวทั้งพ่อและแม่ต้องทำงาน นอกบ้าน ไม่มีเวลาในการอบรมเลี้ยงดูลูกอย่าง เพียงพอ ในขณะที่ลูกก็เติบโตท่ามกลางความ เปลี่ยนแปลงของยุคโลกาภิวัตน์ พ่อแม่รู้ไม่เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมของเด็ก ในขณะที่เด็ก อยู่ในกระแสของสังคมที่มีทั้งดีทั้งเลว ถ้าขาด

การอบรมหรือชี้แนวทางที่ถูกต้องเด็กก็อาจตกเป็น เหยื่อของผู้ฉ้อโกงเอาเปรียบในสังคม

อีกวิธีการหนึ่งที่คณะผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็น แนวทางในการสร้างความเข้าใจ และชี้แนวทาง เพื่อให้ทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครองและเด็กเติบโตในทิศ ทางที่ถูกที่ควร คือ การสร้างกระบวนการถ่ายทอด ความรู้ ความเข้าใจ และรวมถึงวิธีการ เพื่อให้กลุ่ม คนที่เกี่ยวข้องกับเด็กสามารถเลี้ยงดูและพัฒนา เด็กให้มีคุณภาพต่อไปในอนาคต เช่น การจัดทำ โครงการอบรมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเด็กและ แนวทางในการเลี้ยงดูที่ถูกต้องในสถานการณ์ ปัจจุบัน เช่น การใช้เวลาร่วมกันอย่างมีคุณค่า ให้ กับพ่อแม่ผู้ปกครอง ตลอดจนครู และพี่เลี้ยงเด็ก และในขณะเดียวกันอาจมีการจัดโครงการอบรม เด็กและเยาวชนให้เข้าใจและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการสร้างความเข้าใจซึ่งกัน และกันระหว่างคนต่างวัย คือ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก

อย่างไรก็ตามการจัดการเพื่อเปลี่ยนแปลง ความคิด ทศนคติของคนไม่ใช่เรื่องง่ายจำเป็นจะ ต้องใช้กระบวนการที่เหมาะสม และต้องมีการดำเนินงานอย่างบูรณาการของทุกหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง โดยควรจะต้องเริ่มตั้งแต่ด้านนโยบายจน ถึงวิธีการปฏิบัติ ได้แก่ รัฐหรือหน่วยงานระดับสูง ต้องเป็นผู้กำหนดนโยบายให้ชัดเจน โดยหน่วยงาน ระดับชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังใน ทุกขั้นตอน เพราะหน่วยงานระดับชุมชนจะมีใกล้ ชิดกับครอบครัวมากที่สุดและเข้าใจสภาพปัญหา ได้ดีกว่า